

2-й арын, 1985 ч. июль 25.

Кызыл районун Кур-Чер суурда уруулардын музыка школын чеди дугаар чыл ачылган турар. Чон ортузунга культурамассалык ажилдарын чордоруна школа үлүн ижирип келген. Музыка школында хореографияны уран

чурулганын, баянын, үрер хөгжүмүн, класстары ачылган турар.
ЧУРУКТА: Кур-Черин музыка школынын өөрөнчкчилери хөгжүм үрерин чордоруна.
3. МОНГУШТУН ФОТОЗУ.

Культура албан чери болгаш чоннуң дыштанылгасы

ОРАЙГА ЧЕДИР ӨШПЕС

Культура болгаш спорт албан черлери ажилчы чон ортузунга политика-экономикалык ажилдык организастаарына, социалисттик нийти чурттагыч нормаларын хажыдышкылар — арагалаашкын, хулиганашкын, багыт сөзгөзү чорутар дээрн ишкеш эргини артышкынарына хамаарыштыр хей-ни-тинин санал-оюну тургуз-рунча партия организаста-арына даяныр төвү болуп уруулар дээрин СЭП ТК-ның «Клуб албан черлери болгаш спорт тугуларын ажилдарын ижирдер тала-зын хөгжүмдү дугайында» доктаалында айткан.

Эркинлик, культуру бажы-ныга келеринде, директор А. К. Яков, методистер Н. С. Лаптев, Т. К. Болаа олар эскер-дээр чорутар хире эвес, бир-ле чүве курулуп сумелешкен турар. Делегей-нине кооперация хуунге ту-раскалган кезе эрттирерге белектенип турарын Але-ксин Киргисовна диктатты. Сценарий белек, ону мето-дистер боттары тургускан. Ону биске соңуургактар-даа. Методист Надежда Соколова Лаптев ага хамаарыштыр дараазында чүдүдү немей чу-гаалады.

— Профессионал байырла-дарга турааскалган «Сеткил-дик ханымдык» деп кезе-лерин эрттирерин практикал-а эгелзэн бис. Оларын сцен-арийлерин боттарымыз тургу-зуп турар бис. Ага даяныр кол-ла курувус — байырла-ды эртер деп турар коллек-тив. Ында партия, профсоюз, комсомол организастаары биске боттук дузаны чедир-турар. Топ телевидение про-граммаларын көрүп турары-мыз «Сеткилдик ханымдык» деп даяныдылган үндөшлөп, ону бистин байдалымызга та-арыштыр тургузуп алганмыз ол. Дуржулга мөөкөтктер дээринге бүзүрүз бис, чүге дие, ындай кезеңдерин эр-тиреринде-дээр. Солун эр-тирер. Кезеңин онзагай та-лазы бар. Кижилер кады ажилдап турар экинчи дуга-йында, ооң күш-ажылы на-дарынга хамаарыштыр мооң мурунда билбей чоран чүдүдүн билбей алырдыр. Ол—кижилерин улам чоош-улаштыр. Ийде, суурун чон кезеңге кирип, дыштанып алыр аралыг. Сагыш-сеткилдик хаара түдүп келер бо кезе-нин соңуургактар кижилер хей. «Сеткилдик ханымдык» деп кезеңин солун, ажитыг эр-

тирер дээр методистер ты-ынтыр, чогадыкчы ажилдап турарлар. Культуру бажынында онзагай альбом бар. Ында кезеңдерин кижилерин кол-лективтерин ажил-амыдарын көргүскөн чурттар, сан-нар-фактылар солун. Ол аль-бом холдан хол дамчып, ын-дыг кезеңдерин эстафета-альбому болуп турар.

Эркин ортукмаш школын-ны бо чылгы доозукчулары школа доосканын кезеңин утуптар. Доозукчуга тура-калган «Аас-кежикти күзе-дин, чорукчу, чалыс назын» деп кезең баса Кул-тура бажынында эркен. Уру-лар, оолдар аттестаттарын суурун чурттакчылары — бүдүрүлгенин мураччыларын, куш-ажылы чорукчуларын, куш-мурнуна байырлыг бай-далга алган. Чыгыш, чыгыш сө-стерин, оон-концерттик кезе-доозукчулар талазын бос-зулган. Ону база культуру ба-жынынын ажилдарына ор-тукмаш школынын дирекция-зын белек, кады эрттир-ген.

Культура бажынынын ажил-дарынын суурун чурт-такчы чонунун ортузунга чо-рудуп турар ажилы хей та-лаалыг, план чогадыкчы эзу-биле тургустунган. Дыштаныр хуунерде маанай кезең, ужу-раылга болгаш калдыг-бир культурамассалык ажил-ар-пей барбас. Арагалаашкын болгаш алкогольизмге уду-де-миселди куштылгы дуга-йында партия, чакаткы док-таал, шиктири үнгөн соонда, культуру бажынынын ажилы көскүзү-биле идеялыг, ажил-панын эде көргөн. Культуру бажынынын ажил-дарынын ажилдары ша-гыга өскөрүлгөргөн база кылган. Ынчанга оларын ажил хүнү орайга чедер.

Культура бажынынын ди-ректору Алесина Киргисовна Яндаа коллективтик ажилы-биле тааныштыр, дараазында чүдүдү чугаалады: — Коллективтик деминг. Бисте ажилына бердинген, ону эки билер кижилер ажил-дап турар. Улуг методист На-дежда Лаптев, урулар ажилынын талазы-биле ин-структор Татьяна Болаа, агит-культурида удуручкучу Кла-ра Шойкуш болгаш оон-даа өскөк чогадыкчы эзу-биле кызыкмаш ажилдап турарлар. Ажилдын түрүндө кадрлар-дан конугт хамаарыш. Ол та-лазы-биле байдал бисте багыт эвес деп болур. Культуру ба-жыны — культураның одаа

болганда, культурамассалык ажилды солун болдуруп, оон кижиздикчи талазын бедде-ринге улуг кижизикчи ула-дырып турар бис. Арагала-ашкын уду-де-миселди куш-тургузгачы чугула. Ол хемеге-лерин ап эгелзэн бис. Культу-ру бажыны кээп турарлар-нын саңы мооң мурунда тур-ганын биле деңгээрге өскөн. Бистин ажилымыз база бир-яны кылдыр тургустунган. Планымыз дыштаныр хүн-ерде культуру бажынында калдыг-ла бир хемеге, чикээ, кезең, ужураылга-даа дикжи, албан эркен турар кылдыр ынаар тургускан бис.

Культура бажынынын ажил-паны шынап-ла хей талаалыг. «Хулу-тургу» агиткультури-даа Эркин суурун чурт-такчыларын концерт көргүз-көн анга, сохостарга, кы-гында пунктуларынга, сисен шолдеринге оон-концерт кө-ргүзүп бо-ла чедер бээр. Бот-тыгыштыр артистер концерт программаларын үнөм көгөд-зөдө дүштүр эде тургускан. Бо чылдык эркен чартык чы-лында олар 38 үнүшкүнү кылган.

Культура бажынында «Чо-өгөлнүшкөннөр» клубу ба-за ачылган турар. Оон ажил-ны кижиздик кылдыр тургу-зуп, кезеңдер суурун хей-рээженер чөвүленин уду-тургузгачы-биле эртин турар. Ө-бүлө туткан аныктар ө-бүлө, уру-дарыг кижиздиктези-биле холбашкан айтырылганы темалар айы-биле сайгарып көрүп, өөренип турар. Аш-чөм белектеринге база өөр-енип турарлар. Чаа өгөлнү-шкөн анык ө-бүлөлөр бо клубтук кижиздиктерге куз-елди-биле кээп турар. Клуб аныктарын ө-бүлөнү чаагай чымылдарына өөрдөп, кижиздик турар. Ө-бүлөнүң бажыг, набыралдыг болурун-га оон диктиг болуп турар чу-гаажок. Оон-биле кады рит-минг гимнастиканык бөлүмү база ачылган турар.

Бөлүмнөрдө доктаал ажилы чедип алынган. Мын-да 13 бөлүм ачылган турар, ында нитки-биле 282 киж хара туттунган. Ага хама-арыштыр мында бир онзагай чүве — чамдык бөлүмнөри коллективтерде эрттирип ту-рары. Чикээ, хейнүк ыры, шик, танцы бөлүмнөри культуру бажынынын ажил-дарына коллективтерге ба-рып эрттирип турар. Ону мын-чаар тургусканы — бот-ты

аынтыр уран чүүл көрүл-дө-зө киржи-биле белектел-чордоруна оларга диктиг болуп турарын методистер чурталаар болдулар. Ол бөл-үмнөргө уран чүгүл соңуур-галдыг кижилер кузелди-биле киржип турар.

Устуде адаанамыс докта-ла хамаарыштыр чурталап ту-ра, район төвүндө культуру-спорт чөвүленин ажил-дап эгелзенин Алесина Кир-гисовна чугаалады. Бо ажил чаа-ла эгелзэн. Ону Эркин кө-дөз Советиниң кушумунун дараазы Т. С. Лоовандай уду-турт турар. Чөвүлөдө он бир-кижи боттап кирген. Ында херээженер чөвүленин кижилерин, профком дара-лары болгаш хей-никти ор-ганизастаарын ажитып кирип чурттал турар черики ажил-ды культуру-спорт хемеге-лерин план азууга чорудуп турар. Суурун № 26, 30 агит-культуринын чурттакчыла-рын агазына дыштаныр хунде спорттук марылдаа эр-кен. Ага № 30 агиткульту-риниң улуг беш чурттакчыла-рын тилзэн. Беш агиткультури-нын чурттакчыларын, коммун-дариянын агазына шыдыраа марылдаа база болган. Чонун чурттал турар черики ажил-ды культуру-спорт оюнорунуң планы солун, «Хөгүлү стартер» деп марыл-даалар ө-бүлөлөр агазына эртер. Ага суурда паркты, спорт шалун ажилдап турар. Дыштаныр хуунерде эркин-лер спорттук оюнорго киржи дээр чыгып келер. Ө-бүлө-зи-биле, уру-дары-биле дыштанып, спортка курун шө-нөзүн кым кузевес боор.

Эркин районун культуру бажынынын ажилдары чонун дыштанылганын ажиты-тып, солун эрттирер дээр кы-зыкмаш, чогадыкчы ажилдап турарын көрдүс. Культуру бажынынын деринге-шимел-дези эки. Чикээ, культуру-чи-мылдарын, урулар ажилы-нын талазы-биле методиктиг булунарнын утка-шынары ха-ны. Культуру бажынынын сеп-тегезин кылып дооскан, кел-лер кышка белек.

Культура бажынынын кол-лективтик суурда хей-никти организастаар-биле кады демнежи ажилдап турарын-дан, дыштаныр хүн буруу мында солун эртин турар. Оон сонгаларында чырык орайга дээр өшпөс.

В. КУУЛА,
«Шынык» кор.

СОНУУРГАДЫВЫС

Оон-моон келген артистер-н оюнун Хадик суурун чон-ну соңуургак-биле көөр. Бо уудаа «Чалы» назын» деп эстрада-цирк бөлү биске аалдап келген. Програм-мада ырлар, хөмөй, сымт, цирк көргүзүлгөри бар. Е. Чырай-оолдун ырларын чон мадаган. Тыва АССР-ниң ал-дарлыг артист Дмитрий Очу-рилары. 13.35 — «Ыры, ро-манс, аялс». Концерт. 14.10 — «Иши ветра». Уран-чечен фильм. 15.30 — «Волшеб-ная дудочка». Марылдаа. Эр улус. Ленинградтук дамчы-дылга. АКШ-тын шикенде ко-мандазы. 15.30 — 15.35; 18.00 — Медальер.

Кызылдан

18.20 — «Сонургактарга». Аныктарын болгаш студен-тилерин XII Бүгү-делегей фестивалына уткуштур. 18.40

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ЧОННУН ЧООН ОРУУ-БИЛЕ

Чечен чугаа

«Кужур эш мени манай, он-деп-суксап ат бооп олур боор, хөкүк. Чүгө озадакчын дие, «агаша эскер болган өрөлүг кижимин манаш» деп каар ол-ла. Дыл чештирди эше ку-дар чүвем бар-ла болгай, тап-тыг хөрежир чүвө» — деп бо-данып чоруй. Адавай, ам дөстүмөй баргаш, эжинге сөңзүр көгээржиктин аксын ачкыдар дээр деп берип чо-ра, хамык улустун караа ында ишкеш апарган соонда, хол садынык, арын-баш өрт дег кыза хоя барган. Шынап-ла, ындай болбас-даа арга чок — Адавайга көргө, бо чонунуң чоон оруун дугаар элек-тен-диң ээрик, ойда-кыда сөс эткен, шил эмискик кылган кижиде көзүлбөс, шаандакы «Чайгы ресторани» ам эн-дирзэн, шипшип тургулар.

Монгуш Домбалааның му-рунда ийилдириниң ханга-йында хари чаапкан хоочун-нар аныктыг хөрежир чо-раан. Оларынч бирээзи дер-тен чыл иштинде хойжулап ту-рар, бирээзи дертен чыл чыл башкылап чоруйр.

Арагалал албыстар, ээр-рик эдээрэр бак чорукту болдурубас демсел дугайында бистин партия, чакаткы док-таал, чарлык үндүргөн магалыг чүгөдүр ынар. Кага-даа чо-рууга чон олу конугт чүгү-дүр деп диктир.

Ынчангай канчаар ынар. Аргаа жип, ажил үзөр, ас-дыг үндүрер, алгыш-сода, алда-эндэ кылар, кедерзе кем-херек үгүлдег чорук ам эззекчир бар чоруй. Мооң му-рунда чамдык анык-өскөн берге-ле турду. Ам бо кий-бизин дыштаны бээр-дир ынар.

— Бистин ада-өбүлөлериз [Тонгуш, Эгез № 168 «Шында»].

тыва улус арга деп суксуну хундулап шээрлеп четтирип чоран, анык-өскөн безиниң заас, арга ишкен улус ча-нынга чадаас чоран болду-рийн. Араганын хоразыны, оон айылдынын дугайында чагаан улустун мындыг ыры-даа бар болгаш:

Араганың аагы-биле Ажык айлап алдың халак. Эзириктиң эзинден Эжин эңдеп алдың халак...

— Силерниң оонор конугт шын ынар. Арга-дары ижи алгаш, айтка, машиная ша-вар, орун-чиркек озап-ондак кылар оялу чок чорук ам болбастаар ынааи бо. Эзи-риктөр чокта, шынап-ла кижик сагыкы амыраар — дикжи-лзэн, хоочуннар ам оонургап, оран-чуртун мактап эгелзэн.

— Чер ногаан кестур — бо чылын дугу-даа чаагай бо-лур эвеске бол Буга-сумунуң, сугат-сугалааны сайзырадыр деп нам чакат чаагай-ла чар-лык бооп турар-дыр ийи.

— Ол бугу шупту чер-деле-гейде чаа дайын болбайн, тайбыч чаагай турарын, бистин совет курунеси кушугт шы-рак-ла, бистин чоңуусу улам чаагай ас-кежикти-ле турарын дээң-ле ол боор чүвө-дир ийи — деп, хоочун малчын дөткзэн.

— Оо ынар, ындай турбуже, бистин араваста чамдык шаар-лаанка өөдөжөк кижилер ара-га-дарыга кандып, ажитыг ажил кылбас, магыстайлыг бажынын деп аныктап чор-дур боор-дур, кандыг конугт арын-нур чок чүвө дээр силер!

Хоочунноры бүүдү дыйнап олурган Адавай: — Ам ат болду, мени биле алган улус эвеске бол — дээп, куду кө-рүңгөш олурупкан, арын-бажы

өрткүлөштүр кызып, баш су-гар чер тылапкан, хейде-ле улуг тынар, херлир, кестур. Оон кожагы анык херээжен дөс-түмөй, каттырып бадырып-кан.

Монгуш Адавайга бот хамык чүвени карак-биле көрүп, чу-гаа-соотту дыйнап келгеш, ам шын-на сеткил-биле бодунуң иштинде чугаалаттыган:

— Бүгү чурт, харын-даа бу-гу делегей, бүгү кижилер ара-га деп албыска уду-р болган. Ам кижиге эш болур кижиде тыптыр чүвө бе мон? Ам черле боданмас болза, хор-жок болган эвес деп-ле. Эш чок кижик канчап чурталаар ынааш? Аман хөкүкчүгү чагып чораны ышкаш, чонунуң чоон оруу-биле-ле чодуг-мөрүт сагыш амыр, кижилер дег чурттап көрө чүл, ынааш оол!! Адирам сөөлүгү катал-ике, чүгө чакгыс катал... че, конугт эше барып ужураш-каш, белекти сөңзүш, таптыг хөрежир көөр чүвө...

Ындыг бодалдары-биле а-вотубстан дүшкөш, демги ко-жазы уруг-биле байырлажып, ам-на дидим кирип, бир чүгү-ла чүвө чугаалап каар дээр, дилэгинге көргө, оозу чок, кижик чүгө бажын дырбанып, иштинде халактаан.

Монгуш Домбалаан ындай уй-балай бодалдары-биле, ын-чалза-даа ынаганы эжинге кээп, буруузн билген:

— Курут кээрге, кайын бо-лур, чүвөде ужу-р бар-ла бол-гай, чүвө сөңгүт ужурашса бе дээр, ажаа чеген кижини маназына озапал келдим, кужур эжим, өршөз көр — дээр, көгээржиктин аксын ажиткыш, эжинче ийи холдоп сунган.

Эки комбайнер Тараачы Та-расавич дашканы амзап чо-руй:

— Четтирдим, эжим, мооң-биле даңгырак берип, айткыш болду-м мени ийи. Оон-биле-ле өңүктөң херээ черле чок. Мээң сөңзү сүмөй мындыг-дур — сен-даа ол орутуп — чоннуң чоон оруу-биле амыдырап, ажитып чурттагында чол боор.

Эжинче-даа көрүмөйи Домбалаан кезек кады кан-дыг-даа хари бербейн, таа-нылап турган, эжи база-ла бо-данып кылашпал тура, эжин айылдыг оруткан чаладып албас болза хоржок дээр бо-даны-биле оон чанынга кээп, экин орта холун салгаш, чу-гаалаан:

— Харын бистин чанымыска чурттап келгизде эки боор деп, сээң-биле чугаа бар... Урулар иезикчи аш-чемине садал көр деп чалааш, чугаа аравында — дегил-ле, сөзүн уламчылаа. — Бистин туугаы кижилер — херек, кээп ажил-да, мээң-биле. Кылаа кылыр-даа, турса тудар-даа эш-ле болгай сен...

Домбалаан Арбай-оолович кезек кады база-ла ыны чок олур, ужул үнүптер ээр ыш-ка бажын кедүрүп кээп:

— Сүзүм конугт чөп-түр! Четтирдим, эжим. Кырын са-нар, сөзүм бо — шыкыдар мен, меге диктезе, бо-дур, ма, холун берейн — дээр, эжинче холун сунуп бар чидер аравында, оон караган маан чоруйр эжи — урулар агазы Агармаа каттырымырап алган, бо кестүп кээп: — Шынык ол бе! — деп, айттырган турган.

Домбалаан Арбай-оолович Монгуш амыг үеде берген диктиркан, аксы-сөзүн шынап-ла ээлеп чор ирги бе!

Л. ЧАДАМБА.

мичан Олонецкийн губерна-тору турган Г. Р. Державин ажиткан.

Гавриил Романович Державин губернатор дужаалыг ажилда берге-ле хохордаады кижилерге экин дузаы чедирер чор чогун доран эскерип каан. Аарылардан хей-хөкүктер олур турган. Державин эмгелге тударын доран шиктирчиз, чартык чыл болгаш ага аары кижилерин хулзэл ап эгелзэн.

Петрозаводскиге баштайгы эмгелге чери тургусканы

хожуңгай крайыны амыдары-ны улуг болуштур болган. Чалгыс эмгелге 40 орунуг бичи эмгелге-даа болза, ту-кай айткышын азууга агаа «адын база туркун» кижилерин хулзэл ап, эмгел турган.

Державин элзэн улуг эмгел-гени тударын планай турган, ынчалза-даа ол чаагай кузели боттанам. Олонецкийн гу-бернаторунга чыл ажиткыш, бодунун чартыгы на-чалкыг Архангельскийн генерал-губернатору Татол-мийн мегечи чоруну мло-

розоводскиден көпүп чоруйр уругта таварышкан.

Ийи чүс чыл бурунгаар ту-тунган ыш бажыг урулуп калган. Оон ортунда улуг эм-гелге комплекзиниң хей кат корпустары элүп үнгөн. Оон үндөшлөкчизиниң дуга-йында турскалдык өөрүп чет-тырген салгалары каян-даа утпай кадалап чоруйр.

В. ЗЛОБИН,
СЭТА-ның көрр.
Петрозаводск.

улуг эвес чаштаар, дикми-рээжиктер болулар.

Хат кошкы. Дүне агарынч температурасы 10—15, маңдык черлерге 3—8 градус чылгы болур. Хүндүс 22—27, чам-

дык черлерге 15—20 градус чылгы.

Кызылга шокор булуттаар, хүнүн ийги чартында дик-мизжиктерин улуг эвес чаш-тар болур. Дүне агарынч температурасы 13—15, хүн-дус 24—26 градус чылгы.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

«ТВАФОТО» БУДУРЛУГЕ КАТТЫРЫШКЫНЫ

Иркутск хоорайны № 38 ор-тук профессионал училище-зинге 1985—86 өөредилге чы-лынга сургулдар чымын чарлап турар.

Мергежи — фотогра-ф. Нити билгичи 10 класын дооскаарга өөренир хууса-зы — 2 чыл.

Училищеге 30 хар чедир на-зыгы кижилерин хулзэл алыр. Сургулдарга аяда 30 рубль хемчээлдиг стипендия бээр.

Училищеге өөренири халас. Оон аңгыда сургулдарын аш-чөм, тусый болгаш еске-даа иди-хеп-биле хандырар.

Училищеге өөренип кирерде дараазында документилер чу-гула:

1. Хулзэл алырынч билд-ришкени.

2. Биликниң дугайында до-кумент.

3. Характеристика.

4. № 286 майкыттын эмчи

шынылгасы.

5. Чурттал турар черинден шынылга.

6. 3x4 см. хемчээлдиг дөрт фото-чурт.

7. Бүдүрүлгеден, организа-циядан чоруткан бижик.

Хоорайдан дашкар чуртту-ларга общежитие бээр. Өөре-диге 1985 чылдың сентябрь 1-де эгелзэр.

Айтыргы тургузар адрес:

Кызыл хоорайны Дружба кудумчузу, № 59 бажыг, теле-фон № 2-49-74, кадрлар кил-диз.

«Твафот» бугурулге каттыжышкыны 1985—1986 өөредилге чылыгы фотограф-ия мергежилерге өөренир кижилерин кылын чарлап турар. Өөренириниң хуусааы — 1 чыл.

Өөредилге. Тыва АССР-ниң Амдырал хандырылга ми-нистерствонун өөредилге-бугурулге комбинатына эр-тер.

Айтыргы тургузар адрес:

Кызыл хоорайны Дружба кудумчузу, № 59 бажыг, теле-фон № 2-49-74, кадрлар кил-диз.

РЕСПУБЛИКАНЫН ХӨГЖУМ-ЧУРУЛГАНЫН ТУСКАЙ ШОКАЗЫ

1985—86 өөредилге чылыгы үндөш националдык урула-рын өөредир-биле немелде чылдыны Тыва АССР-ниң Культуру министрствозу чө-рлап турар.

Шокага 7 харлыг урулар-ны: фортепиано, а о ышкыш хылдыг хөгжүм (сирпка, ас-лечен) салбырларына ху-лзэл алыр.

Шокага хулзэл алырда уруларнын музыкага сунду-лун (эки дыкнап билгирин, ритмик, аял-универс докта-дып аттар шынарларын) ба-рындаалат көөр.

Конкурс бо чылдың август-тун 17-де эртенгенин 9 ша-кын эгелеп, Кызылдың Ленин кудумчузында № 2 бажынын № 20 өрзүлгө болур [му-зыка училищези].

Солув неделяда 6 катан үнөр.

Чалгы № 3083.

ЧУРУМАЛДЫГ ЧЕРДЕ

Совхозтар